

Joseph E. Stiglitz, Columbia Üniversitesi'nde Profesör ve Nobel Ekonomi Ödülü sahibidir. Son yayımlanan Serbest Düşüş: Serbest Piyasalar ve Küresel Ekonominin Batışı kitabı Fransızca, Almanca, Japonca ve İspanyolca bulunabilir.

JOSEPH E. STIGLITZ

Küresel mali **sistem reformu**

Küresel ekonominin sıkıntısının reçetesi, doğrudan doğruya tanıyı takip eder. Yeniden yapılanmayı kolaylaştırmayı, **enerjinin korunmasını özendirmeyi ve eşitsizliği azaltmayı hedefleyen** güçlü kamu harcamaları ve rezerv birikimine alternatif oluşturacak bir küresel mali sistem reformu gerekiyor.

Krizin nedenleri hakkında daha iyi bir anlayışa sahip olmazsak, etkili bir toparlanma stratejisi uygulayamayız. Şimdiye kadar, ikisini de yapamadık. 2007'de başlayan ekonomik bunalım sürerken, herkesin kafasındaki sorunun ne olduğu açık: Neden? Bize bunun bir mali kriz olduğu söylendi, Atlantik'in iki yakasındaki hükümetler de bankalar üzerine odaklandı. Teşvik programları, mali sektör toparlanana ve özel krediler yeniden devam edene kadar açığı finanse etmek için gereken geçici, hafifletici programlar olarak sunuldu. Fakat bankaların kârlılığı ve yöneticilerin ikramiyeleri geri dönmüş olsa da, uzun ve orta vadeli faiz oranlarının rekor derecede düşük olmasına rağmen krediler canlanmadı.

Bankalar, bozuk ekonomi yüzünden, kredi vermeye değer borçluların eksikliği ile kısıtlı kaldığını iddia ediyor. Temel veriler de en azından kısmen haklı olduklarını gösteriyor. Neticede büyük işletmeler nakitte birkaç trilyon dolar bekletiyorlar, yani onları yatırım yapmaktan veya eleman almaktan alıkoyan şey para değil. Bazı, belki de birçok küçük işletme çok farklı bir konumda; kaynak sıkıntısı içindeler, büyüyemiyorlar ve çoğu küçülmek zorunda kalıyor.

Yine de toplamda ticari yatırımlar (inşaat hariç) GSYİH'nın yüzde 10'u seviyesine döndü Kriz öncesi ise yüzde 10,6 seviyesindeydi. Aşırı kapasite nedeniyle, bankacılık sektöründe ne yapılmış olursa olsun, gayrimenkulde kriz öncesi güven seviyesine doğru yakın zamanda bir toparlanma olmayacak.

Mali sektörün bağışlanamaz pervasızlığı, sersemce bir serbestinin getirdiği başıboşluk, bu krizin bariz tetikleyicisi oldu. Aşırı ölçekteki gayrimenkul atıl kapasitesinin mirası ve hane halklarına aşırı kaldıraç kullandırılması, toparlanmayı iyice güçleştiriyor. Fakat ekonomi krizden önce de çok bozuktu. Konut balonunun zafiyetleri sadece hasıraltı edilmişti. Balon destekli tüketim olma-

yınca, toplam talepte devasa bir açık olacaktı. Onun yerine bireysel tasarruf oranı yüzde 1'e indi. Amerikalıların alttaki yüzde 80'lik dilimi, her yıl gelirlerinin kabaca yüzde 110'unu harcıyorlardı. Mali sektör tamamen onarılmış olsaydı ve bu müsrif Amerikalılar tasarrufun önemi hakkında bir ders almamış olsaydı bile, tüketimleri gelirlerinin yüzde 100'ü ile sınırlı olacaktı. Yani tüketicinin "geri dönüşünden" bahseden her kim ise (kaldıraçsızlık sürecinden sonra bile) bir hayal dünyasında yaşıyor.

ARTAN EŞİTSİZLİK

Ekonominin toparlanması için mali sektörü düzeltmek gerekliydi ama yeterli olmaktan çok uzaktı. Ne yapılması gerektiğini anlamak için, ekonominin sorunlarını, kriz darbesini vurmadan önce anlamak zorundayız. Öncelikle, Amerika ve dünya başarının kurbanı oldu. İmalat sanayisindeki hızlı verimlilik artışı, talepteki büyümeyi geçti. Bu da imalat istihdamının düştüğü anlamına geldi. İş gücü hizmetlere kaymak zorunda kaldı.

Sorun, tarımdaki hızlı verimlilik artışının emeği kırsal alanlardan kentlerdeki imalat merkezlerine gitmeye zorladığı 20. yüzyılın başlangıcında oluşan soruna benzemektedir. Çiftlik gelirlerinde 1929 ile 1932 yılları arasında yüzde 50'den fazla gerileme olmasıyla, muazzam bir göç beklenebilir. Fakat işçiler tarımsal sektörde "sıkışıp kaldılar". Taşınmaya yetecek kaynakları yoktu ve azalan gelirleri toplam talebi o kadar zayıflattı ki kentsel/imalat işsizliği de tırmanışa geçti.

Amerika ve Avrupa'da emeğin imalatın dışına çıkması, mukayeseli üstünlüğün kaymasıyla birleşti. Küresel ölçekte imalat istihdamının toplam sayısı sınırlanmakla kalmıyor, bu işlerin küçük bir kısmı yerel olacak.

Küreselleşme, ikinci anahtar soruna katkıda bulunan faktörlerden birisi ama yalnızca birisi oldu. O da artan eşitsizlik. Gelirin harcayacak olanlardan harcamayacak olanlara kayması, toplam talebi düşürüyor. Aynı nedenle, artan enerji fiyatları satın alma gücünü Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa'dan, enerji fiyatlarının değişkenliğini görerek bu gelirin büyük kısmını tasarruf olarak ayıran petrol ihracatçılarına kaydırdı.

Toplam küresel talebin zayıflığına katkı yapan nihai sorun, gelişmekte olan piyasaların kısmen 1997-98 Doğu Asya krizinin Uluslararası Para Fonu ve ABD hazinesi tarafından kötü yönetilmesi nedeniyle yaptıkları devasa döviz rezervi birikimleri oldu. Ülkeler, rezervleri olmazsa ekonomik bağımsızlıklarını tehlikeye atıyor olduklarını kabul etti. Çoğu, "Bir daha asla," dedi. Ancak rezerv birikimleri onları korurken rezervlere ayrılan para, harcanmayan para demektir. Hâlihazırda gelişmekte ve kalkınmakta olan ekonomilerde 7,6 trilyon dolar civarında rezerv birikimi var

KÜRESEL EKONOMİNİN SIKINTISININ REÇETESİ

Temel teşkil eden bu sorunları ele alma konusunda bugün hangi noktadayız? İlk olarak son bahsettiğimizi ele alırsak, büyük rezervleri biriktiren ülkeler ekonomik krizi daha iyi atlatanlar oldu, bu yüzden rezervleri biriktirme teşviki şimdi daha güçlü.

Benzer şekilde bankacılar ikramiyelerine tekrar kavuşurken, işçiler ücretlerinin eridiğine ve çalışma saatlerinin azaldığına tanık oldular, gelir makası daha da açıldı. Dahası ABD, petrole olan bağlılığından kurtulamadı. Petrolün varili bu yaz aylarında 100 dolara yeniden çıkmış ve hâlâ yüksek iken para bir kez daha petrol ihraç eden ülkelere aktarılıyor. İş gücünü geleneksel üretim kollarından dışarı çıkarma ihtiyacının getirdiği gelişmiş ekonomilerin yapısal dönüşümü ise çok yavaş gerçekleşiyor.

Hükümet, eğitim ve sağlık hizmetleri gibi insanların istediği hizmetlerin finanse etmekte merkezi bir rol oynuyor. Özellikle kamunun finanse ettiği eğitim ve öğretim de, Avrupa ve ABD'de rekabetçiliği geri kazanmada hayati rol oynayacak. Fakat her ikisi de ekonomilerinin geçişinin yavaş olmasını sağlayacak kemer sıkma politikasını seçtiler.

Küresel ekonominin sıkıntısının reçetesi, doğrudan doğruya tanıyı takip eder. Yeniden yapılanmayı kolaylaştırmayı, enerjinin korunmasını özendirmeyi ve eşitsizliği azaltmayı hedefleyen güçlü kamu harcamaları ve rezerv birikimine alternatif oluşturacak bir küresel mali sistem reformu. Dünya liderleri ve onlara oy veren seçmenler eninde sonunda bunun farkına varacak. Büyüme ihtimali zayıflamaya devam ettikçe, başka seçenekleri kalmayacak. Peki, bu arada daha ne kadar acı çekmek zorunda kalacağız?

Telif Hakkı: Project Syndicate, 2010.
www.project-syndicate.org

Küreselleşme, ikinci anahtar soruna katkıda bulunan faktörlerden birisi ama yalnızca birisi oldu. O da artan eşitsizlik. **Gelirin harcayacak olanlardan harcamayacak olanlara** kayması, toplam talebi düşürüyor.